

történelem

Veszprémy László

A kenyérmezei csata (1479) emlékezete¹

A Mátyás-korabeli török–magyar háborúk nem bővelkednek csatákban, nyílt mezei ütközetekben, még kevésbé nagy magyar győzelmekben. Ennek számos oka lehet, így a Hunyadi János nevéhez köthető támadó stratégia nyilvánvaló kudarca, a Mátyás-i *nagy stratégia* eredménye, ami tudatosan nyugaton igyekezett elretteníteni a törököket, s a magyar–török fronton egyszerűen a *status quo* fenntartására törekedett. Ennek ellenére a magyar epikus hagyomány kiemelkedő eseményként tartja számon a szabácsi diadalt, amihez a legkorábbi fennmaradt magyar nyelvű – immár kétségkívül hitelesnek nyilvánított – történeti énektörredék kapcsolódik, de hasonló lehetett a Maros folyóhoz közeli Alkenyér (Zsibód) falu mellett 1479. október 13-án kivívott kenyérmezei győzelem is, ahhoz Bonfini szövege alapján két magyar nyelvű katonaeének is kapcsolódik, sőt továbbiak létezésével is számolnunk kell.

A török terjeszkedés napi gyakorlata: a betörések

A török betörésekről azok nagy számához és pusztításuk mértékéhez képest általában nagyon keveset tudunk, hiszen végrehajtásuk és sikerük lényegéhez tartozott a meglepetés, kiszámíthatatlanság, gyorsaság. Normális esetben, a nagyobb betörések kivételével, az írott forrásokban is kevés nyomott hagytak, s a déli határ mentén az ismerteknél számuk a valóságban sokkal nagyobb lehetett. Feladatuk egyáltalán nem csak a zsákmányejtés, a zsold pótlása volt a katonák számára, hanem nagyobb politikai, stratégiai célokat is szolgáltak, köztük az átvonulás során érintett területek (ez esetben a román fejedelemségek) megfélemlítését, az ellenfél morális kitartásának a megtörését.

Magyarországi társadalmi és politikai hatásuk azonban sokkal jelentősebb volt, ilyen volt a Hunyadi János karrierjét elindító 1442-es márciusi marosszentimrei–vaskapui győzelem, majd a most tárgyalt kenyérmezei. Nem véletlenül, Nagyvárad februári felégetésével járó 1474-es török portya országos felháborodást váltott ki, s közvetetten nyilván szerepe volt a Szabács és Szendrő ellen indított hadjáratban, majd a déli határvédelem szervezeti reformjaiban, az Alsó Részek Főkapitánysága megszervezésében, ami éppen valamikor 1479 elejére, az év első felében fejeződött be. A védelem megszervezésének legnagyobb problémája éppen abban állt, hogy a több mint 600 kilométeres déli határszakaszon nem lehetett tudni a támadás

¹ A tanulmány a kenyérmezei csata 530. évfordulóján rendezett nyírbátori konferencián elhangzott előadás alapján készült.

irányát, így az előzetes mozgósításra sem maradt idő. Ezen a szervezeti reform már segített valamit. Ráadásul nem csak a nagyobb ismert hágókon, hanem kisebb utakon is át tudtak hatolni a hágókon, például a Lator folyó (Lotru) forrásvidékén, amint talán 1442-ben, vagy még nagyobb valószínűséggel 1479-ben történt. Az 1442-es és 1479-es események közötti hasonlóságot elsőként Pálosfalvi Tamás vette észre, és hozzá, valamint kollégáihoz Szakály Ferenchez és Fodor Pálhoz kapcsolódik a források kritikai értelmezésére tett első modern kísérletet.

A hadjáratról és csatáról egyszerre tudunk sokat és keveset. Sokat, mert a nagy Mátyás-kori humanista történetíró, Bonfini terjedelmes fejezet szentel az ütközetnek, de a lengyelek nagy történetírója, Długoss sem hagyja részletesebb leírás nélkül (szövegét lásd a függelékben). Ugyanakkor a korabeli oklevelek, szemben például Zsigmond király galambóci vereségről írottakkal, már nem tartalmaznak részletező érdemleírásokat („narratio”), így egyedül Mátyás királynak a pápához írott levele kínál az ütközetéről valami kiegészítő információt. A csata egyébként gyorsan lekerült a politikai napirendről, mert jöttek a sokkal jelentősebb osztrák háborúk, s főleg azért, mert Mátyás-maga nem volt jelen a kenyérmezei ütközetben. Fontos egy korabeli német névtelen leírása az ütközetéről, valamint a török történetíró, Kemálpasazáde (szül. 1468) összefoglalója. Ez utóbbi azért is fontos, mert igazolja, hogy a török oldalt mennyire fájdalmasan érintette a vereség. Ugyanakkor többek említéséből tudjuk, hogy további kisebb források is még kiadatlanok, mint a magyar követek beszámolója a birodalmi gyűlésen, amit a nagyszorgalmú román történész, Nicolae Iorga egy említéséből ismerünk.

Visszatérve Bonfini bő lére eresztett leírásához, a humanista történetírót már régóra sokszor megbízhatatlannak tartják, s a kritika több helyen a fejére olvasta többnyire véletlen tévesztéseit. A teatrális leírás, a csatamezőn az utolsó pillanatban felbukkanó, s vesztésre álló sebesült vezértársát megmentő Kinizsi képe gyanút keltő, s ami a részleteket illetően megindította a Pálosfalvi Tamás, Szakály Ferenc és Fodor Pál közti vitát. Furcsa módon a lényegi kérdéseket, az útvonal, menet-sebességek, felderítés problémáját mellőzte a korábbi történetírás, s helyette a létszámviszonyokra, a magyar, de leginkább a török sereg nagyságára koncentrált. A seregek nagyságáról azonban a kortárs említések ellenére sem tudunk semmi biztosat, s könnyen a határtalan számháború területére tévedhetünk. A török sereg kétségbevonhatatlanul rendkívül erős volt, ami a vezérek számából (5–7 vezért említenek), a fővezérek, a nagyhatalmú és nagy harci tapasztalatú Haszán bég-Oglu Isza a szultán bizalmasa, valamint Mihal-oglu Ali (ő Szilágyi Mihály törbecsalója 1461-ben, s Nagyvárad feldúlója 1474-ben) és Iszkander határbégek, a Malkocs-ogluból pedig Báli bég személyéből is következik. Továbbá abból a tényből is, hogy seregüknek nyilván imponáló-megfélemlítő benyomást kellett kelteniük, amikor a szempontjukból ingtag hűségű Havasalföldön átvonultak. Abból az adatból, amit a német visszaemlékező adatából tudunk, miszerint 30ezer lovat fogtak össze a csata után, feltételezve, hogy legalább katonánként egy tartalék lóval keltek útra, könnyen következhet egy 10 és 20 ezer fő közötti török sereg, aminél persze lehetnek sokkal kevesebben is. A korabeli források ellentmondó adatok közölnek a török sereg nagyságáról. A szemtanú által írt rövid német nyelvű beszámoló szerint – a vlachokkal együtt – 45 000, Mátyás király levelei szerint – vlachok nélkül – „körülbelül” 43 000, a Dubnici krónika 35 000 emberre teszi, míg Bonfini és az 1536-ban írt *Hungariában* Oláh Miklós 60 000, a lengyel Długosz pedig – engedve a korabeli krónikások kerek számok iránti vonzódásnak – 100 000 főben adja meg

a törökök haderejét. E létszámok azonban – későbbi analógiák és a török hadszervezet ismeretében – még akkor is erősen eltúlzottaknak látszanak, ha helytálló az a Mátyástól származó híradás, miszerint a név szerint említetteteken kívül hét további szandzsákbég volt a hadban, s ezek, értelemszerűen, magukkal hozták kormányzóságuk szpáhijait is. A közel kortárs Angiolello viszont úgy tudta, hogy Iszát öt szandzsák katonasága és 6000 akindzsi, összesen 20 000 ember kísérte el Magyarországra, ami még mindig magasnak tűnik.

Határt szabott a sereg számának a mozgékonyság, a Kárpátok völgyein való átkelés nehézsége. A magyar sereg számát pedig kétségkívül korlátozta a permanens készenléti állapot, ami már az év tavaszával kezdetét vette, s a királyi sereg egybehívására már valamikor a nyáron, július közepe előtt sor került, amint arra Szakály és Fodor következtetett. Ebből annyi biztos, hogy a magyar sereg októberig nem maradt együtt, inkább csak egyes részei maradhattak bizonyos készenléti állapotban, de éppen az idő rövideje miatt a betörés hírére semmiféle kiterjedtebb mozgósításra nem kerülhetett sor: a méltóságok néhány százfős bandériumai, a legközelebbi települések fegyverfogó vitézei tudtak csak az azonnali hadba indulásnak eleget tenni. A győzelem titka így is a védelem Mátyás általi sikeres átszervezésében, a déli (Alsó Részek) főkapitányság létrehozásában, a személycserékben, a tapasztalt katonák döntő pozícióba juttatásában keresendő valamikor 1479 tavaszán. Ők valóban folyamatosan harckészültségben tarthattak egy több száz, akár egy-két ezres jól felfegyverzett katonaságot, akik gyakorlatilag egy szinte azonnali, néhány napon belüli bevetésre alkalmasak voltak, kiegészülve a környékbeliekkel. A létszámadatokról tudjuk, hogy 1513 után az Alsó Részek Kapitányságához 3590 lovas, 400 gyalogos, 1100 naszádos tartozott, de például a temesi 1250 lovasból csak 700-nak volt hét havi zsoldra szerződésre, a többiekkel rövidebb időre kötöttek. Ezek alapján a vezérek rendelkezésére álló katonaság számának nagyságrendjéről valós képet alkothatunk. A leírásoknak igaza lehet, hogy az ütközetben ott volt a szász gróf katonáival, a gyulafehérvári püspök, Geréb László katonasága, valamint Bátori és Kinizsi bandériumai. Így lehetett 1442-ben is, akkor a fehérvári püspök, Lépes György egy, Hunyadi beavatkozása előtti ütközetben életét vesztette, Kenyérmezőn pedig az akkori püspök kétszáz jól felfegyverzett, tehát bandériális katonája esett el. Lépes püspök akkori halálából nyilvánvaló, hogy 1479-ben a két nagy harci tapasztalattal rendelkező vezér, Kinizsi és Bátori személyes jelenléte bizonyult döntőnek, akik már az év tavasza óta a határszéli területen tartózkodtak, Bátori István országbíró Szászsebesen, illetve a környékén, amit az oklevelek adatai, s magának a csatának a lefolyása is megerősít. Sőt, azt látjuk, hogy Bátori egymaga nem is birt volna a török túlerővel, minden korábbi, egyébként kétségbevonhatatlan török elleni hadisikere és harci tapasztalata birtokában. A magyar résztvevők között megemlítendő Kinizsivel érkező Jaksics Demeter szerb katonáival, s talán Vuk Brankovics (akiről azonban, noha a leggyakrabban megénekelt szerb hősről van szó, gyanúsán hallgatnak forrásaink) és valamint mindkét oldalon egy-egy román segédcsapat részvétele. A törökellenes havasalföldi trónkövetelő csapatának jelenléte ismét arra utal, hogy a magyarok régóta készültek a török betörés megtörésére, s bizonyos értelemben csapdát állították nekik, amire hónapokon át készültek. Románok azonban a törökökkel is voltak, valószínűleg a magyar pártiakhoz képest nagyobb számban, 1-2 ezer fővel képviseltette magukat, akik gyalogos lévén nem tudtak elmenekülni, s mind életüket vesztették.

A támadások kivédésében a felderítésnek nagy szerepe lehetett, különösen, ha már havasalföldi területről értesíthették a magyarokat. Azonban 1479-ben (miként 1442-ben is) éppen az ellenkezője történt, mivel a fiatalabb Basarab, akit Tepe-lusnak is neveztek, a törököket támogatta, s csak leveleiben igyekezett szépíteni magatartását. Eszerint azért nem állt módjában értesíteni az erdélyieket, mert embereit a törökök a Dunán való átkelésnél elfogták. Ennek ellenére a vajda magának tulajdonítja, hogy a törökök nem támadták meg Szebent és Brassót, nyilván, hogy a győztesek előtt tovább mentesse magatartását. Meglehet, ebben szerepe lehetett annak, hogy a nagyobb hágókat a magyarok ellenőrzésük alatt tartották, s Szeben és Brassó közvetlen megtámadása nehezebb lett volna. Azonban az időtényezőnek rendkívüli nagy szerepe van a kenyérmezői győzelemben, s ezen belül a magyarok csakis a felderítéssel nyerhettek időt, amivel a Temesvár és Szászváros közötti légvonalban 175 kilométeres, gyakorlatban 220 km-es, Karánsebesen át 250 km-es távolságot magyarázni akarjuk (még ha váltott lovakkal napi 80-90 kilométeres napi menetet is feltételezhetünk a felderítők, hírvivők részéről, amit persze hegyes vidéken jócskán lecsökkenthet). Nemigen hihető, hogy a felderítők először Bátorihoz mentek, majd csak onnan Kinizsihez, sokkal inkább az, hogy egyszerre indultak mindkét főúrhoz, akik az előzetes terv alapján azonnal cselekvéshez láttak (talán ez lehet a Mátyás-levél „*ad mandata mea*” értelme), hiszen Mátyás egyébként az év őszén már Budán és környékén tartózkodott). A nagyobb sereg Báthorié lehetett, akihez a hírvivők még aznap elértek, s így nyilván hosszabb mozgósítási idő állt rendelkezésére, mint Kinizsinek.

A problémák Szászváros, illetve Kenyérmező és Temesvár közti távolságból adódnak. A 220 kilométer (Kenyérmezőig 180), még ha a Maros völgyében a lovascsapatok gyorsan is tudtak haladni, igen tetemes, s ha hírvivők, küldöncök esetében nyugodtan feltehetjük, hogy a távot másfél-két nap alatt megtették, egy sereg toborzása és vonulása igen nehezen illeszthető be a betörés feltételezett október 9. és a csata napja, október 13., Szent Kálmán napja közé. A magunk részéről a német Névtelen feljegyzése alapján („negyednap”) nem ragaszkodnánk a 9-i betörés dátumához, még ha a gyorsaság a betörések sikerének fontos része is volt. Ez esetben feltételezhető, hogy a magyar felderítők már korábban, talán már a Kárpátokon való átkelés közben tudomást szereztek a készülődő támadásról, s haladéktalanul értesítették a vezéreket, de lehet, hogy mindez napokkal korábban történt, megfelelő időt hagyva Kinizsinek csapatai legalább néhány napos összegyűjtéséhez.

Kinizsinek így is szinte semmi ideje nem maradt, s nyilván csak viszonylag kisebb seregének köszönhetően tudott 40-50 kilométeres napi menetteljesítményt elérni, azaz csak a célba éréshez, a csata előtt a lovak számára szükséges pihentetéshez legalább 4 napra volt szüksége. Gyorsabban már azért sem mehetett, mert közben nyilván még növelnie kellett a sereg létszámát a közbeeső településekről, másfelől serege növekvő létszáma, egy részének páncélos fegyverzete is csökkentette a sebességet. Páncélos katonáiról török forrásunk elismerően emlékezik meg. A királynak, Mátyásnak, mint mondtuk, a levelében leírtakkal szemben közvetlen szerepe nem lehetett (noha mint írja, ő küldte a csatába Kinizsit), az előkészítésben persze valóban kivehette részét.

1442-ben is Hunyadi kívárt, amíg megbizonyosodott, hogy a Temesi vidékről elvonulhat Dél-Erdélybe, s távollétében nem éri támadás a déli határszakaszt; most Kinizsinek hasonlóképpen kellett gondolkodnia, de azonnali döntésre volt

kényszerítve. Lehet, hogy Pálosfalvinak van igaza, hogy Kinizsi a Temesi bánság irányából délről, a hegyeken át Karánsebesnek és Hátszegnek ment, egy alig hosszabb útvonalon. Ez a kenyérmezei csata esetében azt is magyarázná, hogy a törökök tetszik-nem tetszik ütközetre kényszerültek, mivel a kivezető, vaskapui utat állták el az érkező magyar csapatok. Sőt, Bátori seregének a megtámadását török részről indokolná, hogy így még a harapófogóba kerülés előtt próbáltak leszámolni a talán könnyebben legyőzhetőnek tartott közelebbi magyar sereggel, azzal számolva, hogy Kinizsi nem fog időben odaérni. Ebből következően a török portyának a német forrásból következtethető időtartama, összesen négy napja egyszerűen nem lehet igaz. Kinizsinek a toborzásra számított egy héttel számítva, a török betörésnek október 13-a előtt két héttel, de legalább egy héttel kellett megtörténnie, ám ebben az esetben a magyar haderő toborzására nem számítottunk időt, ami képtelenség.

Az eseményekben a fennmaradt helynevek komoly szerepet játszanak. Az Erdélyhez kapcsolható, így feltételezhetően jól értesült Dubnici krónika híradása, Kelnek/Kelling (Cilnic) nevének az említésével megerősíti, hogy valóban egyenesen a Sebes folyó völgye felé törtek. Gündisch rekonstrukciója szerint a havasalföldi Novaci felől indultak, s nehezen járható utakon átkelve jutottak ki Piatra Alba, Cindrel, Dus, Jina érintésével a Szászsebes felé vezető úton. Magunk azt is el tudnánk képzelni, hogy kezdetben a Szeben felé vezető nagy hadiúton indultak, majd csak később kanyarodtak el a Sebes folyó völgye felé. Az 1500-2000 méteres hágókon átvezető út nem kis feladat elé állíthatta a támadókat, de a meglepetés jöcskán kárpótolhatta őket. Tekintetbe véve az útviszonyokat, a német forrás által említett ágyúk is inkább puszkák, vagy legfeljebb kisebb tábori ágyúk lehettek. Az eseményekből ítélve a meglepetés tökéletes lehetett, hatalmas zsákmányt és számtalan foglyot ejtettek, akiknek kiváltásában később még az ifjabb Basarab havasalföldi vajda is segédkezik. A magyar ügyekben általában jól tájékozott Dlugosz Szeben nevét említi támadásuk irányaként, ami nem igaz, de nem is tévedett nagyot, s egy magyar ügyekben jól tájékozott külföldi nézőpontjából jól határozza meg a betörés irányát. Ezt támasztja alá, hogy Szeben német neveként Korn-t jelöli meg, ami nyilván Brassó 'Kronstadt' (latinul Corona) nevére utal. A hadtörténészek a mai napig vitatkoznak azon, hogy miként találkozhatott Bátori és Kinizsi/Jaksics serege: véletlen, vagy előre megtervezett akció, vagy miként Szakály és Fodor Pál legutóbb felvetette egy korabeli német visszaemlékezés kapcsán, már jó előre egyesítették erőiket? Végleges választ nem adhatunk, de a csata leírásaiból bizonyos, hogy Kinizsi seregének időben való beérkezése nem volt magától értetődő, (erre úgy tűnik, hogy a törökök sem számítottak), s ennek a kortársak is döntő fontosságot tulajdonítottak. Továbbá az is, hogy Kinizsi beavatkozása nélkül Bátori nem bírt volna a törökkel, különösen miután az ütközet hevében lováról lesett és megsérült (s ha nem menekítik ki, nyilván az életébe került volna).

A Bonfininál is leírt teátrális epizódot először Dlugoss örökíti meg, miszerint Báthori hívta (*frequentibus nuntiis*) Kinizsit, hogy gyorsan jöjjön a segítségére: Győztek volna törökök, ha az említett két vezér, Kinizsi Pál és Jaksics hamarjában nem érkeznek meg, s az ellenfél oldalának megtámadásával nem verik szét őket – mint írja. A történet röviddel a csata után ismertté válhatott, hiszen Dlugosz az eseményeket követően néhány hónappal meghalt, s így krónikás könyvét szinte a kenyérmezei csata történetével zárja. Nem véletlenül van a csatának számos értelmezése, miszerint Kinizsi tudatosan avatkozott be késve, a válságos pillá-

natot kivárva, s ebben az esetben a két vezér közti rivalizálása motiválta volna a tetteket, vagy éppen a vak véletlen. Bátorin esetleg megpróbálhatta ellopni a győzelmet és a zsákmányt Kinizsi elöl és kezdett bele idő előtt egy ütközetbe, de ennek ellentmondhat Bátorin sok éves harci tapasztalata, s a feltételezés, hogy a magyar vezéreknek volt, akár Mátyás utasítására, egy előzetes stratégiai tervük a török betörés felszámolására. Talán a magyar haditerv része volt, hogy Kinizsi viszonylag kevés emberével késleltetve, csak a megfelelő pillanatot kivárva avatkozik be, s a csata ezen a ponton a Szakály–Fodor-féle rekonstrukció szellemében folyhatott. Eszerint Kinizsinek volt annyi ideje, hogy csapatát a gyors menet után megpihentesse, s valóban felvegye a kapcsolatot Bátorival, s egyeztessék elképzeléseiket (amire maga Dlugosz is utalhat). Az 1442-es párhuzamból arra is gondolhatunk, hogy maguk a helyi csapatok, birtokosok és polgárok nem akarták tétlenül nézni a török pusztítást, s miként akkor történt, 1442. március 18-án Marosszentimrénél alapjában felkészületlenül, Hunyadi seregét nem beárva támadtak Lépes püspök vezetésével, s szenvedtek megalázó vereséget, amit néhány nappal később, 22-én a Vaskapunál Hunyadi egy nagy győzelemmel kárpótolt. Dlugoss 1479-es leírásában talán erre utal, amikor arról ír, hogy Bátorin ütközetre kényszerült (*ex necessitate... coactu est cum suo exercitu inire pugnam*).

A gyors vonulásra vonatkozó döntés Kinizsi határozottságát dicséri, aki védtelenül hagyva az Al-Dunát gyors menetben megindult a feltételezett török támadási irányba. Az óvatosság helyénvaló volt, hiszen 1463-ban Jajca elfoglalásával egyidőben a Szerémségben és Temesközben is támadott az ellenség, vagy amint korábban Hunyadi egyik leveléből kiderült: 1449-ből a temesi délvidék elhagyása előtt türelmet kér, hogy megbizonyosodjon az ellenfél szándékairól. A csata véres és fordulatos jellege joggal adódhat abból, hogy sem Bátorinak sem Kinizsinek nem volt ideje megvárni a mozgósítás végét, s a néhány nap alatt felszerelhető katonasággal törtek rá a nyilván így többszörös létszámbeli fölényben lévő török seregre. Meglehet, hogy ugyanezzel magyarázható Kinizsi későbbi beavatkozása a csatába, akinek a meglepetés erejével kellett a létszámbeli hiányt kipótolni. Ha Bonfininek igaza van, hogy a szászok a csata során megfutottak, akkor ez csak azt mutatja, hogy a környékbeli települések lakói a magyar sereg számbelileg jelentős, de katonailag csekélyebb értékű részét tették ki. A szászoknak persze voltak az évente a török elleni seregbe küldött (majdnem) hivatásos zsoldos katonái is. Nem szükségszerű ellentmondást látni abban, hogy Mátyás egy későbbi oklevélben megjutalmazta a szászokat helytállásukért, hiszen az szólhat a csatában, illetve azt megelőzően elszenvedett véráldozatnak is.

Magáról a csatáról éppolyan keveset tudunk, mint bármely más középkori ütközetről. Forrásaink egyetértenek abban, hogy először a törökök kerekedtek felül, s Bátorin serege már-már megroppant, amikor beavatkozott Kinizsi. A törökök arra utalnak arra, hogy az alapvetően könnyűlovas akindzsik ellen a magyarok páncélt viseltek, azaz jól felfegyverzett elit alakulatokat vetettek be (a török forrás szerint „acélba bújtt ördögfajzatok”), ami persze lehet a vereségük utólagos magyarázata. A szemtanúkat inkább a zsákmány mértéke, az elesett híres török vezérek (Isza bég), a török foglyok száma érdekelte, valamint az, hogy a magyarok a törökök jórészt lemeszárolták. A korai információterjedésre jó példa, hogy ez utóbbi momentumot egybehangzóan emeli ki Dlugoss és Mátyás levele, de ha arra gondolunk, hogy Dlugos-szal megegyezően Bonfini szerint is Bátorin gyakori hírvivőkkel kért segít-

séget, nyugodtan feltételezhetünk az információk forrásaként egy mára elveszett, de a kortársak számára még ismert írott híradást.

A győzelem mértéke talán váratlan lehetett a magyaroknak, különösen miután 1476 végén Szendrőnél komoly kudarc érte őket. 1476-ban jellemző módon nem Szabács elvesztése, hanem Szendrő fenyegetése váltotta ki a szultáni sereg azonnali hadszíntérre vonulását, mivel a Szendrő elleni komoly magyar akció már az észak-balkáni erőviszonyok felrúgásával fenyegetett, s a török fennhatóságú román és szerb ütközőállamok feletti befolyás meggyengülésének, elvesztésének a remképét vetítette elő. Mátyás jellemző módon a győzelem hírére (október 21.) elismerte Korvin Jánost természetese fiának, ami hosszú távú belpolitikai elképzeléseinek egyik pillérének tekinthető (a győzelemmel való kapcsolatára két román kutató, Ioan-Aurel Pop és Alexandru Simon lett legutóbb figyelmes). Ugyanakkor a király már nápolyi házasságára, majd osztrák hadjárataira koncentrált, amihez szüksége volt a békés déli határra. Ezt húzták keresztül a török akciók 1479-ban, majd 1480-ban az itáliai Otranto ellen, ami Mátyás apósa, Ferdinánd (Ferrante nápolyi király birtokában volt). Az osztrák háborúk előestéjén Mátyás mindkét eseményt maximálisan ki is használta, 1479 októberét komoly szerbiai portyák követték, Otrantóba pedig egy ütőképes, több száz fős magyar csapat kelt át s ért el említésre méltó hadi sikereket. Nem véletlenül, amikor a zárai Szent Ferenc templomban 1480 körül megfestették az Irgalmas Szűzanya oltárképén a pápa mellett ott találjuk Mátyást is, akik a török veszéllyel szemben védelmezik Európát.

A kilátások

Mindez nem változtatott az 1460-as és 1470-es évek szomorú valóságán a magyar török erőviszonyokban. Az oszmánok a Balkánon és a Földközi tenger medencéjében megtörték a velencei ellenállást, Szerbiát felszámolták, a román fejedelemségeket pedig a magyarok ingatag szövetségévé fokozták le. Magyarország biztonsága immár egyre inkább a nemzetközi erőviszonyok függvényévé vált, amit a Mátyás-idejében kezdődő csalóka béke évtizedei jó időre elhomályosítottak. Azonban e békés évtizedek mégis a középkori magyar állam példátlanul nyugodt kései virágzásához teremtették meg a kereteket, s nyugodtan mondhatjuk, hogy a nándorfehérvári győzelem mellett az ahhoz képest kisebb, de önmagában rendkívül jelentős további hadisikereknek is szerepe volt, mint a jajcai (1463-64), a szabácsi (1476), majd a kenyérmezei győzelemnek (1479). A törökök hosszú évtizedekre felhagytak a Közép-Európa elleni támadásokkal, s helyette inkább a Földközi tenger medencéjében és a Közel-Keleten terjeszkedtek.

A hatalmi viszonyokban jártas kortársak felismerhették volna, hogy 1456 és 1520 között a Török Birodalom erőforrásai drámai mértékben megnövekedtek, döntő változások következtek be Magyarországra. A Bizáncot meghódító harcias II. Mehmed szultánt (1444–1446, 1451–1481) követő II. Bajezid (1481–1512) békésebb uralma alatt a birodalom nagy gazdasági fejlődésnek indult, konszolidálta apja hódításait, és megteremtette az alapot fia és unokája terjeszkedő politikájának. I. Szelim szultán (1512–1520) 1514-ben legyőzte a perzsákat, majd elfoglalta Szíriát és Egyiptomot, valamint az iszlám szent helyeinek, Mekkának és Medinának védőjeként a muszlim világ vezető uralkodója lett. A birodalom területe 1,5 millió négyzetkilométerre, lakossága 14 millióra nőtt, a szultán évi bevétele már 1475-ben, II. Mehmed uralkodása idején a kortárs Mátyás csak ritkán elérte.

legmagasabb jövedelmének kétszerese volt, s ez I. Szulejmán (1520–1566) idején még megkétszereződött.

Miként arra legutóbb Fodor Pál figyelte fel, e győzelmekkel Magyarország időt biztosított nyugat-Európának ahhoz, hogy felkészüljön gazdaságilag, katonailag a törökökkel folytatott több évszázados küzdelemre. Igaz, meglehet ezzel azt a hamis látszatot is keltette, hogy egymaga képes feltartóztatni a török előrenyomulást, miként azt egy amerikai hadtörténész vetette fel. Egy bizonyos, e győzelmekért nemcsak a magyar, hanem az európai közvélemény is hálás lehetett a korabeli magyar hadseregnek s kiváló vezéreinek, Bátori Istvánnak és Kinizsi Pálnak.

Irodalom

- Amlacher, Albert: Die Türken Schlacht auf dem Brotfelde. Ein Erinnerungsblatt zum vierhundersten Gedenktage derselben. Hermannstadt, 1879.
- Babinger, Franz: Mehmed der Eroberer und seine Zeit. Weltstürmer einer Zeitwende. München, 1959 (2. kiad.)
- Ballun Ernő: A kenyérmezei diadal Bonfini Decasaiban. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve 16 (1906) 73–87.
- Bánlaci (Breit) József, Doberdói: A Magyar nemzet hadtörténelme. Bp. 1937. 11/2. Bp. 1937. (176–183.)
- Długossii, Joannis: Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae, Liber duodecimus 1462–1480, Textum recensuit Danuta TurkoWska, [...], Commentarios confecerunt Christophorus Baczkowski, Thomas Graff, Darius Jach, Ianussius Smolucha, [...], Cracoviae: Polska Akademia Umiejętności, 2005.
- Engel Pál: Szent István birodalma. A középkori Magyarország története. Bp. 2001.
- Fraknoi Vilmos: Mátyás király levelei. Külügyi Osztály I. 1458–1479. Bp. 1893.
- Gündisch, Gustav: Siebenbürgen in der Türkenabwehr 1395–1526. Revue Roumaine d'Histoire 13 (1974) 315–443.
- Hoensch, Jörg: Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen. Graz, Wien, Köln, 1998.
- Horvát Richárd: Életrajzi szilánkok ecsedi Bátori István politikai pályafutásáról (1458–1479). Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle (2009): 1, 48–82.
- Uó: A hadakozó király: Hunyadi Mátyás itineráriuma. In: Hunyadi Mátyás a király 51–62.
- Imber, Colin: The Ottoman Empire 1300–1481. Istanbul, 1990.
- Jorga, Nicolae: Geschichte des osmanischen Reiches. (Nach den Quellen dargestellt) II. (bis 1538) Gotha, 1909. 181–182.
- Kovács E. Péter: Matthias Corvinus. Bp. 1990.
- Kubinyi András: Magyarország története 1458–1490. Bp. 1991. (az általunk tárgyalt fejezet újryomva in: Engel Pál–Kristó Gyula–Kubinyi András: Magyarország története 1301–1526. Bp. 1998.)
- Kubinyi A.: Mátyás király. Bp. 2001.
- Kubinyi A.: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete. Bp. 2007.
- Kuppelwieser, Leopold: Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen vor der Schlacht bei Mohács. Wien, 1899.
- Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából 1458–1490. I–IV. Bp. 1877–78. (Monumenta Hungariae Historica IV/II. 1–4.), II. Szerk.: Nagy I.–B. Nyáry A. Budapest 1877.
- Magyar humanisták levelei, XV–XVI. század. Kiad. V. Kovács Sándor. Bp. 1971. 250–251.
- Mátyás és a humanizmus. Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 2008.
- Mátyás király levelei 1460–1490. Vál.: V. Kovács Sándor. Bp. 1966.
- Pálosfalvi Tamás: Az 1442. márciusi török hadjárat. Adalékok Hunyadi János első török ellenes harcaihoz. Történelmi Szemle 43 (2001) 43–54.
- Pálosfalvi Tamás: Nikápolytól Mohácsig 1396–1526. Bp. 2005.
- Rác Árpád (szerk.): Nagy Képes Millenniumi Hadtörténet. Bp. 2000.
- Rázsó Gyula: Magyarország hadtörténete. Főszerk. Liptai Ervin. Szerk. Borus József. Bp. 1984. 1: 59–134.
- Régi Magyar Költők Tára. 7. Kötet. XVI. századbeli költők művei. Közzéteszi Dézsi Lajos. Bp. 1930. 120–134. (Temesvári István); 36–49. (Nikolsburgi Névtelen).
- Szakály Ferenc: A török–magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526). In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk.: Ruzsás Lajos és Szakály F. Bp. 1986. 42–49.
- Szakály Ferenc–Fodor Pál: A kenyérmezei csata (1479. október 13.) Hadtörténelmi Közlemények 111 (1998) 309–350. (Újraközölve Veszprémy L. szerk., Rex invictissimus. Bp. 2008, 65–94.)

- Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon. I–XII. Pest. 1852–1857.
- Thury József: Török történetírók. 1. k. Bp. 1893.
- Unrest, Jacob: Österreichische Chronik. Hg.: Karl Grossman. Weimar, 1957. (MGH Scriptorum Germanicarum, Nova Series 11.) 101.
- Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen VII. 1474–1486. Hg.: Gustav Gündisch, Herta Gündisch et al. Bukarest, 1991.
- Ursu, Ion: Descrierea bătăliei de pe Câmpul Pâinii de lângă Orăștie (1479. Oct. 13). Revista pentru istorie, arheologie și filologie 14 (1913) [1914] 147–150.
- Veszprémy László: Magyar vonatkozású források Otranto ostromáról (1480–81). Hadtörténelmi Közlemények 103, 1990. 105–112.
- Veszprémy László: Zsigmond Galambócnál 1428-ban. Hadtörténelmi Közlemények 121, 2008 283–302.
- Veszprémy László: Szabács ostroma, 1475–76. Hadtörténelmi Közlemények 122, (2009), 36–61.

Függelék

Jaksics, Kinizsi Pál és Báthori István, a magyar sereg legbátrabb vezetői az Erdélybe betörő törökökkel kemény ütközetet vívtak, s a törökök felett fényes győzelmet arattak, még ha Báthori kivételével a vezeték estek a csatában (Dlugosz, 12. könyv) (440–441. old.)

Október hónap 13. napján (a szövegben tévesen 14.), szerdán, a Szent Gál napja (okt. 16.) előtti negyedik fériján a törökök hatalmas, százezer főre becsült serege, akiket a bessarabiak is támogattak, betörték Erdélybe Szeben városa közelében, amit a németek Kornak hívnak. Öt kapitánnyal jöttek, akiket basának hívnak, amiből megbecsülhető a törökök nagy sokasága is, míg a magyaroknak csak három vezetője (kapitánya) volt, az egyik Bátori István, a másik Kinizsi Pál, származására nézve magyar nemes, de kis vagyonú, a harmadik pedig a rác származású Jaksics, nagy vitézségű férfiú, harcban felbecsülhetetlen értékű. Megosztották a sereget, s egymástól messze szétváltak, amikor Bátori István kényszerűségből arra kényszerült, hogy a rátörő törökökkel harcba bocsátkozzék. Aki, amikor látta, hogy ellenfele mennyivel erősebb, térdre rogyva megesküdtött, hogy inkább a halált választja, mintsem a megfutamodást. Majdnem három óra hosszan tombolt a harc, amikor a törökök számbeli fölénye a magyarokat visszavonulásra készítette, s az erdélyi polgárok négyezer fős csapata már-már megfutott, amikor Bátori Istvánnak vádoló szavaival épphogy sikerült maradásra bírni. Miközben a magyarok rendezve soraikat ismét harcba szálltak, megérkezett a magyarok két kapitánya, az említett Kinizsi Pál és Jaksics, vezetésükkel az egész udvari katonaság és 900 rác katona, miután erre Bátori István többször hírvivői által kérte őket. Kikerülvén az ellenfél első hadsorát oldalról támadtak rájuk, s hatalmas öldöklést vittek végbe a törökök között és megfutamtították őket. Ezzel véget is ért a harc, ami innentől a barbárok vereségévé és menekülésükké változott. Számos török meghalt és elpusztult, 50 előkelőjüket fogságba ejtették, a magyarok azonban inkább öltek, semmint foglyokat ejtettek. A győzelem egész Magyarországon hatalmas ujjongást és örömet váltott ki, még ha a magyaroknak a győzelem nem kis véráldozattal is járt. A kapitányok közül az egyik, Bátori István súlyosan megsebesült, még ha nem is halálosan. A magyarok másik két kapitánya, Kinizsi Pál és Jaksics sok magyar udvari vitézzel életét vesztette. A törökök felülkerekedtek volna, és kegyetlenül eltiporták volna a magyarokat, ha csak nem érzékelték meg viharos gyorsasággal (tempestive) a két említett kapitány, Kinizsi Pál és Jaksics, s nem kapják az ellenséget oldalba.